

1

Voor hij zich inscheeptte voor deze expeditie had hij nog niet definitief besloten welke koers hij zou volgen, aangezien zijn situatie hoogst betreurenswaardig was. Als bedienden beschikte hij over Susi, Chuma, Hamoydah, Gardner en Halima, de kokkin, de vrouw van Hamoydah.

Henry Morton Stanley, *How I Found Livingstone*

Vreemd, nietwaar, dat dingen waarvan je weet dat ze gaan gebeuren nooit zo gebeuren als je denkt dat ze gaan gebeuren, op het moment dat ze gebeuren. Op de ochtend dat we hem vonden, ontwaakte ik uit een droom over kruidnagels. De vertrouwde zware, zoetige geur drong zo scherp mijn neus binnen dat het leek of ik weer als een meisje met dunne ledematen op de kruidenmarkt in Zanzibar stond, waar ik zou moeten leren hoe ik de beste kruiden voor de keuken van de Liwali moest uitkiezen, maar in feite alleen maar van het ene been op het andere stond te wippen terwijl mijn moeder zei: Halima, je luistert niet, en dat was maar al te waar omdat ik meer lette op de geluiden van de dag – de roep van de *muezzin*, de kreten van de veilingmeesters op

de slavenmarkt, de verongelijkt balkende ezels, de roedels honden die gromden boven de lijken van slaven voor het douanekantoor en de schelle lach van kinderen.

Ik denk vaak genoeg aan mijn moeder, maar ze bezoekt me maar zelden in mijn dromen. Ze was de *suria* van de Liwali van Zanzibar, een van zijn dierbaarste slavinnen, al heeft ze hem nooit een kind geschonken om *umm al-walad* te worden, dat zou zo geweldig voor haar zijn geweest, het kind van de Liwali baren; want hij was de vertegenwoordiger van de Sultan in de tijd dat Said de Grote, te weten Seyyid Said bin Sultan, in Muscate woonde, aan de overkant van het water in Oman, en niet in Zanzibar.

Volgens mijn moeder ben ik geboren voordat de Sultan de hoofdstad verplaatste van Muscate naar een andere stad. In die dagen had de Sultan de Liwali om namens hem op te treden in Zanzibar, en ja, je had dan wel de grote heer van de Swahili in Zanzibar, de Mwinyi Mkuu noemden ze hem, maar de Sultan wilde zijn eigen man daar hebben, iemand die door en door Arabisch was en een Omani van de hoogste rang.

Maar als je de Liwali bekeek, dan zag je meteen dat zijn bloedlijn wel een paar Afrikaanse slaven bevatte, echt waar. Hij had drie officiële vrouwen, die Liwali, hij had zijn drie *horme*, zoals ze genoemd werden, en ook nog zijn concubines, de tien *sariri* in zijn harem. Meer dan genoeg vrouwen voor een man, maar lang niet zoveel concubines als Said de Grote had, want die had vijfenzeventig vrouwen en *sariri*, die hem meer dan honderd kinderen schonken.

Mijn moeder was de enige zwarte *suria* tussen de *sariri*-concubines van de Liwali, want die waren allemaal Tsjerkesisch en Turks en noem maar op, en ze zeiden dan wel dat je als slavin het beste een *suria* kon zijn, en dat alleen mooie

vrouwen als suria werden gekozen, voor mijn moeder, die ook kokkin was, betekende suria zijn alleen maar dubbele slavernij: 's nachts slavin in de harem van de Liwali, en overdag slavin in zijn keuken.

De Liwali is al zoveel jaren dood. Zijn huis is nu eigendom van Ludda Dhamji, een rijke Indiase koopman uit Bombay. Ze zeggen dat hij machtiger is dan de Liwali vroeger, want hij heeft Said Bhargash, de nieuwe sultan, heel veel geld geleend. Het douanekantoor valt ook onder Ludda Dhamji, en hij krijgt een percentage van elke slaaf die op de slavenmarkt verkocht wordt, en van elke slaaf die naar Perzië en Arabië en de hele kust van de Indische Oceaan wordt verscheept. Dat is pas rijkdom.

Ik werd opgeschrikt uit mijn droom en mijn gedachten aan mijn vroegere leven door het geluid van rennende voeten en luide stemmen. Ik wist meteen dat er iets mis was. Ntaoéka en Laede hadden nog geen vuur aangelegd, dat was niet zo vreemd, want het was nog tussen nacht en morgen.

Desondanks kon ik hun gestalten makkelijk onderscheiden; de maan was nog helder. Behalve de nachtwakers waren ook anderen wakker, die dat niet hoefden te zijn. De dragers en expeditieleiders waren geagiteerd bezig. Zelfs de meest nutteloze pagazi, zoals die dief Chirango, meestal weet alleen Majwara's trommel wat beweging in zijn luie kont te slaan, was al net zo druk bezig als de anderen, liep van de ene groep naar de andere en dan weer terug naar de eerste.

Susi holde naar de jongen Majwara, Asmani holde naar Uledi Munyasere, Saféné holde naar Chowpereh. Een en al verwarring, als kippen voor een regenbui. Onder de grote mvula-boom waren de Nassick-jongens chaotisch aan het overleggen.

Er waren er zeven, als jongens buitgemaakt door slavenhandelaren maar vrijgelaten en gered door reusachtige *jahazi*, gezonden door de koningin van het land van Bwana Daudi. Schepen worden die genoemd, dhows zo hoog als huizen en bijna zo groot als het paleis van de Liwali, vertelde Susi. Op die jahazi-schepen werden ze naar India gebracht, waar hun eigen talen hun werden afgeleerd en ze allerlei andere *muzungu*-talen aanleerden. Er werd hun ook een ambacht geleerd, ze kregen boeken te lezen en papier om op te schrijven, en kleren waarin ze op *wazungu* leken.

Midden in die groep stond de lange gestalte van Jacob Wainwright, volledig in pak, zelfs op dit uur. Of er nu duizend hoosbuien vallen, of de zon schroeit met de wreedheid van de slavenrooftochten van Tippo Tip, Jacob draagt zijn pak.

Hij zegt dat hij het gekregen heeft van de man naar wie hij vernoemd is, en als je het mij vraagt kan die brave man best wel eens zijn twijfels over dat cadeau hebben gehad als hij zou zien hoe Jacob er de hele dag in loopt te zweten. Ik zag geen spoor van die andere Wainwright, Jacobs broer John. Ik zeg nou wel broer, maar Jacob zelf beweert dat John zijn broer niet is, en het verbaast me niet dat hij zoiets niet als broer wil hebben. Die man is luier dan een kudde slapende nijlpaarden. Hij is zelfs onze twee beste melkkoeien kwijtgeraakt. Je zou bijna denken dat hij nog nooit koeien had gehoed. Wat ze die lui op die school in India leren, behalve Engels lezen en spreken, ik zou het echt niet weten.

Ik had zo'n vermoeden van wat het kamp zo vroeg kon hebben gewekt. Ik liep op de mvula-boom af en tikte Matthew Wellington op zijn schouder.

‘Is het zo?’ vroeg ik.

Hij knikte, maar zei niets. Ik uitte een kreet die een uil

vlakbij deed opfladderen. Susi maakt zich los uit het kluitje oudere pagazi en kwam op me af. Ik stortte me in zijn armen. Susi heeft nooit een smoes nodig gehad om in mijn buurt te zijn, absoluut niet, vanaf de eerste keer dat hij me zag. Als ik één ding begrijp dan is het hoe een man kijkt naar een vrouw die hij wil hebben, en als ik een klompje goud kreeg voor elk van die blikken die Susi op mij heeft geworpen, dan zou ik de dochter van die rijke Indiër Ludda Dhamji zijn, reken maar.

Net toen ik me overgaf in zijn armen kwam mijn man Amoda eraan, en Susi liet me snel los, maar ik had al wel gevoeld dat hij stijf was. Met op een paar meter afstand de Dokter, hartstikke dood! Vuile teef.

Voor Amoda tegen me uit kon varen, had Susi hem al opzigtgeduwd. Intuïtief wist ik dat ik een andere vrouw moest opzoeken. Ik ging naar de hut waar Ntaoéka de nacht daarvoor had geslapen en slaakte een ten hemel schreiende kreet, want ik dacht dat ze dan wel zou komen. Geen antwoord. Waarschijnlijk had ze ergens geslapen met die Mabruki, op wie ze zich zo dwaas had gestort. Hoe verward ik ook was in mijn hoofd, ik moest er onwillekeurig aan denken hoe ze een week geleden nog had gezegd dat hij helemaal geen man was, maar eerder een ezel, en nog een luie ezel ook.

‘Hoor eens,’ had ik toen tegen haar gezegd, ‘je had de keus toen Bwana Daudi zei dat je moest kiezen. Je had Gardner kunnen krijgen, je had Chuma kunnen krijgen, maar jij koos voor Mabruki.’

Toen we nog in Unyanyembe waren en zij zich onuitgenodigd in onze groep had binnengedrongen, had Bwana Daudi gezegd dat ze een van zijn vrije mannen als echtgenoot moest kiezen. Gelijk had hij, want zo’n knap ding als zij zou ons niks dan ellende bezorgen als ze ongebonden bleef.

Ze was nog geen week aangenomen als wasvrouw in Unyanyembe of ze lonkte al naar Amoda. Je kunt een hoop zeggen over die man van me, maar het is waar dat vrouwen met gemak voor hem vallen. Die man is bijna net zo'n mooi exemplaar als Susi, goed gebouwd en lang. Hij heeft dan wel niet Susi's hartelijke, vrolijke lach die je altijd wel wilt horen, maar hij heeft iets waarmee hij elke vrouw kan winnen. Toen ik hem voor het eerst zag, nog in Tabora, toen ik met mijn Arabische koopman was, was ik behoorlijk van hem in de war. Ik kon aan niks anders denken tot ik hem eindelijk had. Natuurlijk, toen ik hem had toonde hij al gauw zijn ware aard, en ik heb de blauwe plekken als bewijs, nietwaar? En vaak wou ik dat ik Susi als eerste had gezien.

Maar zolang ik Halima was, de dochter van Zafrene, de favoriete suria van de Liwali, zou ik niet toestaan dat Ntaoé-ka ongestraft naar mijn man zou grijzen en koketteren, ook al was die man zo weinig beminnelijk als mijn Amoda is. Ik heb haar zonder probleem met mijn vuisten bewerkt, absoluut. Daardoor wekte ik de woede van Bwana Daudi, die zei dat het allemaal mijn schuld was. Maar toen ze, tot woede van zijn vrouw Misozi, naar Susi begon te lonken, zag hij in dat ik gelijk had.

We hadden Misozi ontmoet in Ujiji in de weken voordat Bwana Stanley ons vond. Ze was mij toen heel erg behulpzaam, geen wonder want ze had een oogje op Susi. Haar eigen man was op een handelsmissie naar Tabora gegaan en niet teruggekomen, zei ze. Liever zou ze met ons mee trekken en Susi's vrouw voor onderweg zijn, dan op haar eigen man te blijven wachten in Ujiji. Ze had een heel lastig karakter, Misozi, en de hersens van een geitenkalf, maar het was toch prettig om een andere vrouw in de buurt te hebben.

Toen ik Ntaoéka duidelijk had gemaakt dat Amoda niet voor haar bestemd was, begon ze naar Susi te lonken. Misozi deed haar beklag bij Bwana Daudi, en dat was het moment dat hij zei dat ze maar iemand anders moest kiezen. ‘Het bevalt me niet als er zo’n knappe ongebonden vrouw bij ons is,’ hoorde ik hem zeggen tegen Amoda. ‘Ik heb liever dat ze een van mijn eerbare mannen uitkiest.’

Maar moet je haar nu zien: ze is dan wel gebonden maar ze veroorzaakt nog steeds problemen. Ze is net zoiets als die mooie kommetjes in het huis van de Liwali: te ondiep om thee uit te drinken maar ook te klein om dadels uit te eten, dus staan ze maar op een hoge plank nutteloos ruimte in beslag te nemen, alleen maar leuk om naar te kijken.

Sinds de Nassickers zijn aangekomen, zes maanden na het vertrek van Bwana Stanley, is Ntaoéka helemaal daas van opwinding. Ik wed dat ze voor die jongens stuk voor stuk haar benen wijd zou doen als ze het vroegen, en nog van bil zou gaan ook, vooral met die Jacob Wainwright. Ze wappert zo met haar wimpers als ze hem ziet dat je zou denken dat ze probeert genoeg tranen op te wekken tot er alleen nog maar stof uit komt.

Ik zei tegen Misozi dat Ntaoéka vast spijt had dat ze niet gewacht had, want als ze pas gekozen had na de komst van die grote groep mannen die Bwana Stanley had gestuurd, had ze elk van de vijfenvijftig pagazi kunnen krijgen, plus de zeven Nassickers die met hen mee kwamen. Ook Bwana Daudi noemde ze de Nassick-jongens, en ze zijn dan wel jong, met nog wat te veel puistjes om uit te knijpen op hun neus, maar ze zijn bepaald geen jongens, zeker die Jacob Wainwright niet, een volgroeide man die minstens eenentwintig ramadans heeft meegemaakt. Die man is zo trots als een aap, met dat Engels van hem, en die geleerdheid en zijn

schoenen en boeken en dat zware muzungu-pak.

Maar wie er naar buiten kwam was niet Ntaoéka maar Misozi die de slaap uit haar ogen liep te wrijven: ‘Wat is er?’

‘Hij is dood, hij is gestorven, hij is dood!’ jammerde ik.

‘Wie?’ vroeg Misozi gapend.

Ik denk wel eens dat die vrouw nooit zo stom kan zijn als ze eruitziet. Wie anders had ik kunnen bedoelen, de ezel? Met zo’n vrouw is het geen wonder dat Susi vier, vijf keer omkijkt naar elke vrouw die langsloopt.

Ze ging naar binnen om haar omslagdoek te pakken en toen ze binnen was zag ik Ntaoéka aan komen sluipen uit de richting van de hut waar Carus Farrar had geslapen. Dus zo zat de vork in de steel. Ik vroeg me af of Misozi het wist. Iedereen zou het wel te horen krijgen, niet dat ik iets zou zeggen natuurlijk, want ik kan in alle oprechtheid zeggen dat ik nooit een roddelaarster ben geweest.

‘Jij ook al, Misozi,’ zei Ntaoéka. ‘Over wie denk je dat Halima het heeft? Wie z’n dood verwachten we elke dag? Van wie was dat zwakke lichaam dat binnen een paar uur een lijk kon zijn? Dat kan alleen de Bwana zijn.’

Die twee begonnen weer te ruziën, om gek van te worden. Ik liep naar het vuur, waar een groep mannen zat te praten. Susi, Amoda, Chuma, Carus Farrar en de jongen Majwara waren erbij. Ze zaten te wachten, zo zei Carus Farrar, tot de lijkstijfheid zou verdwijnen, zodat ze hem languit konden neerleggen. Het zou niet zo lang duren, zei hij, want Bwana Daudi was ergens in de nacht gestorven, en de hitte in de lucht zou de stijfheid van het lijk helpen wegtrekken.

Er kwamen steeds meer pagazi bij die rondom het vuur gingen zitten. Dezelfde vraag brandde op ieders lippen: hoe was het gebeurd? Susi en Majwara antwoordden om de beurt.

‘Net voor middernacht,’ zei Majwara, ‘kwam ik de hut uit en zei tegen Susi dat hij naar de Bwana moest gaan, want zijn geest was erg verward.’

Susi nam het verhaal over. ‘Ik ging meteen naar binnen. De Bwana probeerde op te staan. Hij was kennelijk verward, want hij zei: “Ik heb de bronnen gevonden, Susi. Ik heb de bronnen gevonden. Is dit de Luapula?”’

Ik zei tegen hem dat we in Bangweulu waren, in het dorp van Chitambo,’ zei Susi, en toen was de Bwana gaan mompelen in het Engels, maar de enige woorden die Susi hoorde – en hij weet niet zeker of hij het goed verstond, want hij begreep er niets van – waren: ‘Die arme Mary ligt op de bult in Shupanga in der zonne koestering.’

Mary, dat wist ik wel, was de naam van Mama Robert, de vrouw van Bwana Daudi, en Shupanga, waar Susi ook vandaan komt, is de plaats waar ze begraven is. Ik onderbrak Susi om te vragen wat die woorden volgens hem betekenden, maar hij wist het niet. We keerden ons als één man tot Jacob Wainwright, maar die keek gewoon in de verte alsof hij de vraag niet gehoord had. Ik heb al eerder gemerkt dat hij doet alsof hij een vraag niet gehoord heeft als hij het antwoord niet weet.

‘En wat gebeurde er toen?’ vroeg ik.

Susi vertelde verder. ‘Ik hielp hem weer in bed, en de Bwana vroeg, nu in het Swahili, hoeveel dagreizen het nog was naar de Luapula.

“Dat is nog drie dagen lopen,” zei ik.

“Drie dagen om bij de Luapula te komen,” zei hij. “O, mijn hemel.”

Daarna, zei Susi, leek hij bij zinnen te komen en wist hij weer waar hij was. Toen vroeg hij Susi om water voor hem te koken.

‘Had hij wel gegeten wat ik voor hem gemaakt had?’ vroeg ik. ‘Aardnoten en graan, heel fijn gemalen en gemengd, zodat hij het zonder kauwen kon doorslikken. Ik was al zo blij toen hij om eten vroeg.’

Susi schudde zijn hoofd en ging door. Hij was naar het vuur buiten gegaan en teruggekomen met de koperen ketel vol water. De Bwana riep Susi dicht bij zich en vroeg om zijn medicijnkist en een kaars. Hij wees een drankje aan en zei tegen Susi dat hij dat naast hem neer moest zetten.

‘Zijn maag moet van streek zijn geweest,’ onderbrak Carus Farrar het gesprek. ‘Ik heb dat flesje gezien. Dat middel heet calomel. Dat zuivert de maaginhoud.’

‘Als zijn maag van streek was,’ zei ik, ‘dan lag dat niet aan mijn eten. Ik had het vers gekookt, echt waar, en die aardnoten hadden we pas gisteren van de vrouwen van Chitambo gekregen.’

Susi ging verder. ‘Ik weet zeker dat hij jouw eten niet gegeten heeft, Halima. Het stond nog naast zijn bed toen Bwana Daudi me wegstuurde. Ik ging weg en Majwara bleef achter in de hut.’

Nu nam Majwara het verhaal over. Een paar uur nadat Susi was weggegaan bij de Bwana, zo zei hij, wekte hij Amoda, die de wacht had overgenomen maar in slaap was gevallen, met de woorden: ‘Kom mee naar de Bwana, ik ben bang; ik weet niet of hij nog leeft.’

Toen had Amoda Susi, Chuma, Carus Farrar en Chowpeh gewekt. In de hut keken ze naar het bed. Bwana Daudi lag er niet in, maar knielde ernaast, het leek alsof hij in gebed was. Instinctief stapten ze achteruit. Majwara wees op hem en zei: ‘Toen ik ging slapen, zat hij net zo, en omdat hij kennelijk niet bewogen heeft, ben ik bang dat hij dood is.’

Toen zei Carus Farrar: ‘De kaars was op het kistje vast-